

Mellan män – en läsning av Hjalmar Gullbergs dikt ”Kyssande vind”

[Ingrid Holmquist](#)

Ingrid.Holmquist@wmst.gu.se

Institutionen för genusvetenskap, Göteborgs universitet

*Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.
Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.*

”Dikten handlar om min fru”, lär lundaprofessorn Olle Holmberg ha sagt – med stolthet – om Hjalmar Gullbergs kända dikt ”Kyssande vind”.¹ Detta är troligen en skröna, men som sådan är den intressant eftersom den visar på de täta banden mellan män, ”male bonding” eller manlig homosocialitet,² något jag vill aktualisera i min läsning av dikten. Existensen av denna speciella gemenskap mellan män är en förutsättning för att förstå Holmbergs yttrande – annars kunde man ju tycka att fruns inblandning i en dikt om förförelse och otrohet inte är något att skryta med!

Den läsning som presenteras här tar fasta på hur maskulinitet framställs i ”Kyssande vind”. Den bygger på genus- och queerteori, bland annat använder jag queerforskaren Eve Sedgwick’s vidareutveckling av begreppet manlig homosocialitet till att också innefatta manlig homoerotik.³ I fokus för läsningen står två delvis olika maskulina genuspositioner, men även den feminina positionen berörs. Termerna maskulinitet och femininitet används för att betona genus som kulturell konstruktion, men ibland begagnas även termerna kvinnlighet och manlighet för att få språklig variation. Genuspositionerna byggs upp genom olika språkliga representationer, ett kulturanalytisk begrepp som betonar det ömsesidiga beroendet mellan språk och verklighet, både i litterära och andra sammanhang.⁴

Dikten publicerades 1933 i diktsamlingen *Kärlek i tjugonde seklet*, som väckte stor uppmärksamhet på grund av frispråkighet, s.k. ”ny saklighet”, i sexuella frågor. Den samtida diskussionen om sexualitet och genus under 1930-talet är självklart av intresse för ”Kyssande vind”, men här har jag endast möjlighet att antyda denna typ av kontextuell läsning.

Ur kulturstudieperspektiv är ”Kyssande vind” intressant som mycket populär kärleksdikt. Enligt Gullberg är den hans mest populära dikt i den genren. Själv läste jag dikten under min gymnasietid på 1960-talet och fascinerades av den, samtidigt som jag tyckte den var pinsam och obehaglig – och det är den kvardröjande känslan i kombination med diktens ämne som har fått mig att ge mig i kast med den igen. Jag tror nämligen att även unga människor idag läser eller hör den, för den finns i flera tonsättningar. När jag letade efter dem på olika bibliotek var de flesta utlånade, vilket kan tyda på att dikten används i skolorna. Detta borde göra

1 Denna historia berättade litteraturvetaren Torbjörn Forslid när jag presenterade mitt paper på konferensen. Stort tack!

2 Male bonding och manlig homosocialitet refererar till mäns sociala och kulturella preferenser för det egna könet. Ofta används enbart termen homosocialitet, utan hänvisning till könet, på detta sätt. Homosocialitet används ofta i samhällsvetenskap med innebörden manliga nätverk, formella eller informella, som är ett led i en manlig maktordning. Se t ex Gerd Lindgren, *Doktorer, systrar och flickor : om informell makt*, 1992.

3 Se Eve Kosofsky Sedgwick, *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*, 1985. Från denna bok har jag också tagit titeln till mitt paper.

4 Se Stuart Hall, ”The Work of Representation” 1997, s. 13–75.

den intressant att undersöka närmare, men den är mycket lite analyserad i akademiska sammanhang.⁵

Diktens drama

”Kyssande vind” gestaltar ett triangeldrama mellan en kvinna och två män. Eller rättare sagt, mellan ”han”, ”du” och diktjaget. Att ”du” är en kvinna sägs aldrig direkt i dikten, men med tanke på att Gullbergs erotiska diktning genomgående handlar om man och kvinna är denna konstellation det mest sannolika. ”Du” representeras också genom en mycket feminin och underordnad genusposition, men denna behåller en viss tvetydighet eftersom den inte är explicit könad.

Dramats tredje aktör, diktjaget, är givetvis en annan typ av instans i dikten än karaktärerna, men det är samtidigt så starkt närvarande i skeendet genom sin blick, sitt tal och sina kommentarer att det kan tänkas som en medspelare i dramat. Diktjaget ger uttryck för en tydligt maskulin genusposition och jag har därför, något förenklande, valt att se detta som en man. Dikten får som jag ser det större komplexitet på det sättet, men man kan också tolka diktjaget som en kvinna som tänker tillbaka på förförelsen. Dikten blir då ganska annorlunda och fokuserar mer entydigt på relationen mellan kvinna och man. Att jag överhuvudtaget könar aktörerna i dikten beror på att dikten berättar en historia om personer – det gäller i varje fall ”han” och ”du” – och att personer alltid har ett kön.

Han kom som en vind.
Vad bryr sig en vind om förbud?
Han kysste din kind,
han kysste allt blod till din hud.
Det borde ha stannat därvid:
du var ju en annans, blott lånad
en kväll i syrenernas tid och gullregnens månad.

Dikten är kort och komprimerad. Redan i denna första av tre strofer framträder genuspositionerna som synnerligen traditionella, närmast stereotypa. Den maskulina positionen som representeras av vinden är aktiv: Han kommer, kysser, och agerar förförare på samma suveräna sätt som vinden vars kraft inte kan hejdas. ”Du” däremot är passiv: hon *blir* sexuellt väckt, ”han kysste allt blod till din hud”, *blir* förförd, åtminstone devis mot sin vilja, ”det borde ha stannat därvid”. Hon framställs också som objekt i en manlig bytesrelation, ”du var ju en annans blott lånad”; sammantaget framträder en underordnad maktlös feminin position, som sedan ytterligare förstärks. I andra strofen upprepas hans suveränitet och hänsynslöshet liksom hennes maktlöshet:

Han kysste ditt öra, ditt hår.
Vad fäster en vind
sig vid om han får?
På ögonen kysstes du blind.

5 ”Kyssande vind” diskuteras kort i Carl Fehrmans klassiska monografi, men nästan helt ur formell synvinkel, där den får beröm för sin språkliga koncentration och skickliga uppbyggnad. Se Fehrman, *Hjalmar Gullberg*, 1967. Det verkar inte finnas någon artikel som speciellt behandlar denna dikt och ingenting som berör den ur genusperspektiv.

Sedan hon förblindats, blir hon i sista strofen också tystad och därmed är förförelsen slutförd:

Från din mun har han kysst
det sista av motstånd som fanns.
Din mun ligger tyst
med halvöppna läppar mot hans.

I rättvisans namn ska sägas att det finns ett ställe i andra strofen som antyder att kvinnan i viss mån är ett sexuellt subjekt:

Du ville, förstås, ej alls
i början besvara hans trånad.
Men snart låg din arm om hans hals
i gullregnens månad.⁶

Men samtidigt som här finns ett gensvar från kvinnan, gör formuleringen ”men snart låg din arm om hans hals” ett passivt, objektifierande intryck. Jag ska strax återkomma till den fragmenterade bild av kvinnan som ges här, men kan redan nu konstatera att så här långt blir resultatet av analysen rätt ruggigt: närmast en våldtäkt. Det intrycket förstärks också av att den manliga sexualiteten naturaliseras, görs till ett naturfenomen som inte kan hejdas, och därmed ursäktas.

Diktjaget

Men det finns en instans i dikten som i viss mån komplicerar bilden ovan och det är diktjaget, som beskriver skeendet, ger ord åt kvinnans upplevelser och som också sammanfattar diktens manifesta moral. Medan kvinnan och mannen/vinden representeras genom fixerade, stela genuspositioner, är diktjagets genusposition mera rörlig och ambivalent. Å ena sidan uttrycker diktjaget förståelse och sympati för kvinnan och hennes belägenhet; det framträder främst genom du-tilltalet, som visar på ett försök att tala inifrån henne, kanske uppleva det som hon upplever. Men å andra sidan beskriver diktjaget henne också, och kanske främst, utifrån: diktjaget beskriver noggrant de olika faserna i förförelsen och ser på kvinnan med en närgången, registrerande blick av närmast voyeuristisk karaktär. Detta framträder särskilt tydligt i sista strofens fyra första rader, där det iakttagande diktjaget framstår som närvarande vid förförelsens slutpunkt, i diktens nu, där språket övergår från imperfekt till presens.

Från din mun har han kysst
det sista av motstånd som fanns.
Din mun ligger tyst
med halvöppna läppar mot hans.

Bilden av kvinnan vars läppar öppnar sig för att ta emot mannen gör ett porrigt intryck – kanske var det detta jag reagerade negativt på som tonåring. Kvinnan ses som ett objekt för mannens njutning; blicken är maskulint kodad på ett sätt som nära överensstämmer med filmveta

6 Dessa och senare citat ur ”Kyssande vind” är hämtade ur Hjalmar Gullberg, *Dikter*, 1986, s.161.

ren Laura Mulveys teori om the male gaze, den manliga blicken, som voyeuristisk och fetischistisk.⁷ Även det fetischistiska draget finns i dikten i fragmenteringen av kvinnokroppen i olika kroppsdelar – öra, hår, ögon, läppar – som laddas erotiskt. Blicken uttrycker lust, men också makt – en blick som är vanlig i reklam och i pornografi.

Analysen av diktjagets genusposition vis a vis kvinnan visar alltså en kluven maskulin position, där det finns sympati och identifikation med henne, men samtidigt en erotisk njutning och fascination inför själva förförelsen, som gör att den kan tolkas som en manlig önskedröm. Om diktjagets relation till mannen, förföraren, i stället fokuseras, framträder en liknande kluvenhet i form av två maskulina positioner, som står i ett spänt förhållande till varandra. Den ena representeras av förföraren, som liknas vid en vind och snabbt *blir* en vind i dikten:

Han kom *som* en vind.

Vad bryr sig *en vind* om förbud? /min kurs./

Han görs till ”natur” och förbinds med våren, ”syrenernas tid, gullregnens månad”. Han inkarnerar driften, den rena sexualiteten, som beskrivs som lika oansvarig och ohejdbar som naturen och dess förlopp. I kontrast mot denna maskulinitet som presenteras som natur framträder den andra, som diktjaget står för, som ”kultur”. Diktjaget/”kulturmannen”, fascineras av ”naturmannens” kraft och utlevelse, men å andra sidan är han en reflekterande och empatisk man, som kan identifiera sig med kvinnan och hennes utsatta belägenhet. Båda aspekterna framträder i diktens sista rader som är en direkt utsaga om diktens manifesta budskap:

Det kommer en vind och går
och hela din världsbild rasar
för en fläkt från syrenernas vår
och gullregnens klasar.

Identifikationen med kvinnan är stark här: här talar inte diktjaget enbart utifrån kvinnans situation utan han inbegriper också sig själv och hennes belägenhet görs allmängiltig, som jag tolkar det. ”Världsbilden rasar” – t.ex. kulturella normer för trohet, sexualmoral, allt raseras av driften som naturmannen står för. Detta beklagar diktjaget, men han fascineras likafullt: bara en ”fläkt” av den kraften kan välta kulturmannen och hans kvinna och hela deras moraliska överbyggnad.

Homosocialitet

På den manifesta nivån, möjligen också på intentionens nivå i dikten, som uttrycks i den avslutande sensmoralen, skapas främst ett avstånd mellan de två maskulina positionerna. Närheten mellan kulturmannen och kvinnan understryks – de representerar båda mänskligheten och har en världsbild även om den är skör och bräcklig, medan naturmannen är den ohanterliga kraft som de båda utsätts för. Men om man i stället fokuserar på det mer latent budskap om otillåtet sexuellt begär som representeras av diktjagets voyeuristiska och fetischistiska blick på kvinnan så framträder i stället närheten mellan de två maskuliniteterna och konstruktionen natur- kontra kulturman undermineras. Båda maskuliniteterna handlar då om den njutning och makt som förförelsen ger – här framträder en närhet mellan männen medan kvinnan blir den ”andre” som objektifieras. Ett annat exempel på ”male bonding” eller manlig homosocialitet är den språkliga representationen ”du var ju en annans blott lånad”, där ett nätverk mellan män där kvinnan är en bytesvara antyds.

7 Laura Mulvey, ”Visuell lust och narrativ film”, 2001 (1975).

Denna i sin tid kanske mer acceptabla, möjligen lätt raljanta fras, blir i ett nutida genusvetenskapligt perspektiv mindre oskyldig. Den för nämligen tankarna till två klassiska genusteoretiska texter om manlig makt och sexualitet, dels Gayle Rubins ”The Traffic in Women” (1975), dels Eve Sedgwicks *Between Men* (1985).

Antropologen Gayle Rubin lyfter fram det ”sex/gender system” som ligger implicit i Lévi-Strauss teori om att släktskapssystemen i alla ”enkla” samhällen bygger på att kvinnor utbyts som gåvor mellan grupper av män. Liknande föreställningar om kvinnor finns fortfarande i moderna samhällen, menar hon, och hänvisar till seden att fadern lämnar över dottern till den blivande maken vid vigseln. Rubin vidareutvecklar också Lévi-Strauss teori om den universella arbetsdelningen mellan könen i familjen. Lévi-Strauss visar enligt henne att genom arbetsdelningen skapas maskulint och feminint genus som olika och ömsesidigt beroende, men Rubin själv betonar att härigenom skapas inte endast ett genussystem utan också ett sexuellt system som innebär ett påbud om heterosexualitet och förbud mot homosexualitet.⁸

Litteraturvetaren Eve Sedgwick bygger vidare på Rubin i sin queerteoretiska studie om det hon kallar manligt homosocialt begär (”male homosocial desire”). Som hon själv påpekar är sammanställningen av homosocialitet och begär paradoxal, eftersom begreppet homosocialitet är skapat i kontrast med homosexualitet för att visa på en närhet mellan män som *inte* har en erotisk karaktär utan som bygger på gemensamma sociala intressen och ofta kombineras med homofobi. Sedgwick utvecklar sin teori dels genom hypotesen om ett kontinuum av känslor, där homosocial närhet kan övergå i erotiskt, sexuellt begär utan att detta innebär en kvalitativ skillnad; dels bygger hon på litteraturforskaren René Girards begrepp begärstriangel, som är baserat på hans studier av västvärldens klassiska romaner, t ex *Don Qijote*, *Madame Bovary*, *Rött och svart*.⁹

Enligt Girard kan en begärstriangel konstitueras på flera olika sätt, men det som Sedgwick tar fasta på är ett förhållande där två män är rivaler om en kvinna, men också har ett mycket intensivt förhållande till varandra. De kan bli mer absorberade och beroende av varandra än av kvinnan, och kvinnan blir begärlig för rivalen på grund av sin relation till en viss man, inte som primärt kärleksobjekt. Denna typ av begär är ”mimetiskt” enligt Girard, vilket innebär att begäret kopieras från den ene mannen som blir en ”modell” för den andre, ”härmaren”. Den sistnämnde vill ha det som modellen har, och därför skapas ett homosocialt band mellan dem. Detta kan emellertid döljas utåt av svartsjuka eller av rivalitet om positioner i samhället.¹⁰ Girards begärstriangel är heterosexuell, men Sedgwick omtolkar det ambivalenta förhållandet mellan männen till homosocialt begär.

I ”Kyssande vind” kan det spänningsfyllda förhållandet mellan förföraren och diktjaget ses som en begärstriangel där diktjaget antar rollen som rival – här kan vi om vi vill se diktjaget som en representant för den bedragne (äkta) mannen.¹¹ Vi har tidigare sett att diktjaget tar avstånd från förförarens/naturmannens hänsynslöshet mot kvinnan, men samtidigt finns det på ett mindre medvetet plan en homosocial närhet mellan de två männen där diktjaget attraheras av förförarens sexuella njutning och maktutövning. Här är förföraren alltså en modell som diktjaget härmar.

Men i Sedgwicks anda kan relationen mellan dem också tolkas som att diktjaget attraheras både av rollen som förförare och som förförd. Ett homosocialt begär kan nämligen tolkas in i att diktjaget identifierar sig med kvinnan och samtidigt njutningsfullt beskriver hennes reaktioner under förförelsen. Tvetydigheten som ligger i att textens ”du” aldrig blir explicit könat förstärker också den tolkningen. Här kanske vi kan tala om ett ”queert läckage”, dvs. att den

8 Gayle Rubin, ”Traffic in Women: Notes Toward a Political Economy of Sex”, 1975, s. 157–210.

9 Eve Kosofsky Sedgwick, s. 1–2, 21.

10 René Girard, *Deceit, Desire, and the Novel: Self and Other in Literary Structure* 1976, s. 35.

11 ”Det finns minst tre män i den här dikten”, som litteraturvetaren Ulf Lindberg uttryckte saken vid diskussionen i workshopen.

heteronormativa kulturen alltid ”läcker”, den förmår aldrig helt stänga ute andra, icke accepterade förhållningssätt.¹² Ett annat sätt att uttrycka denna idé ryms i den queerteoretiska insikten att sexuella praktiker inte är fixerade enligt sociala normer om en given sexuell identitet utan ständigt flytande – detta gäller inte bara för den heterosexuella identiteten, utan också för homo- och bisexualitet.¹³ Diktjaget kan här tänkas vilja inta den feminina positionen i förhållande till den manlige förföraren, men hur ska det definieras. Det är kanske queert, men inte självklart homo- eller heterosexuellt.

Men trots ambivalensen här framstår det homosociala inslaget som mycket mer närvarande än det homoerotiska i dikten. Rubins och Sedgwicks teorier har främst varit fruktbara genom att tydliggöra i hur hög grad mannen och spänningar inom maskuliniteten står i centrum för ”Kyssande vind”. Kvinnan blir med denna läsning snarare en katalysator som aktualiserar en manlig problematik än en huvudperson. Huvudpersonen är i stället diktjaget som kan sägas gestalta sin ambivalenta maskulinitet på hennes tigande kropp.

Trettiotalskontexten

Diktsamlingen *Kärlek i tjugonde seklet*, där ”Kyssande vind” ingår, deltar som inledningsvis nämnts i 1930-talets sexualpolitiska diskussion. Som namnet antyder är samlingen språkrör för en ny tids kärleksuppfattning, som profilerar sig mot bl. a. äldre tiders romantik och dubbelmoral:

Romeo, Julia, Isolde, Tristan
var mer i våra farföräldrars smak.
Vi har satt romantik på svarta listan.
Släpp luft och ljus i unkna sovgemak!

Denna strof ur *Kärlek i tjugonde seklets* mest kända dikt ”Kärleksroman”¹⁴ är med sin referens till Strindberg ett exempel på moderniteten i samlingen. Men samtidigt som dikten sjunger den ’fria’ kärlekens lov, är den också en uppgörelse med den. Dikten börjar med sensuellt jubel:

Med jubel sjönk i hennes famn asketen,
vars forna världsbild varit kristet färgad.

Men den slutar i eftertankens kränka blekhet: otrohet, förlust och djup sorg visar sig vara denna kärleks pris. Denna dubbelhet finns i *Kärlek i tjugonde seklet* som helhet och härigenom markerar den t ex. ett tydligt avstånd till primitivismens sexualromantik.

”Kyssande vind” kan med lätthet placeras in i tematiken kring den fria kärlekens pris: här ”rasar” en hel ”världsbild” samman. Diktjaget vändas – på det manifesta planet måste tilläggas. Med freudianska termer framstår han som jaget som slits mellan överjaget och id och det är ingen bekväm position. Han bär den ’vite mannens sexualpolitiska börda’ och den är tung.

Men när något rasar samman kan något nytt komma i dess ställe: det kan bli ”luft” och ”ljus”. Gullbergs samtid uppfattade främst budskapet om sexuell frigörelse i *Kärlek i tjugonde seklet* och så lästes den fortfarande av mig och många andra unga 40-talister när vi var unga. Kanske kan ”Kyssande vind” fortfarande läsas så idag och det kan förklara en del av dess popularitet.

12 Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda*, 2002, s 117–129.

13 Se t ex Judith Butler, *Gender Trouble*, 1991. s. 42.

14 ”Kärleksroman” citeras enligt Hjalmar Gullberg, 1986, s. 154.

För mig har dock dikten förlorat sin lockelse efter att jag skärskådat den genom Rubins och Sedgwicks genusteoretiska glasögon. Men i stället har den genom inriktningen på maskulinitet och homosocialitet fått en ny komplexitet och därmed ett nytt intresse.

Referenser

- Butler, Judith (1999/1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, New York, London: Routledge.
- Fehrman, Carl (1967): *Hjalmar Gullberg*, Stockholm: Norstedts.
- Girard, René (1976): *Deceit, Desire, and the Novel : Self and Other in Literary Structure*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Gullberg, Hjalmar (1986): *Dikter*, Stockholm: Bonniers.
- Hall, Stuart (1997): "The Work of Representation", i Stuart Hall (red.), *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*, London: Sage/The Open University, s. 13–75.
- Lindgren, Gerd (1992): *Doktorer, systrar och flickor : om informell makt*, Stockholm : Carlsson.
- Mulvey, Laura (2001/1975): "Visuell lust och narrativ film", i *Feministiska konsteorier, Skriftserien Kairos*, Stockholm: Raster s. 45–67.
- Rosenberg, Tiina (2002): *Queerfeministisk agenda*, Stockholm: Atlas.
- Rubin, Gayle (1975): "Traffic in Women: Notes Toward a Political Economy of Sex", i Rayna Reiter (red.) *Toward an Anthropology of Women*, New York: Monthly Review Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1985): *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*, New York: Columbia University Press.